

Johan Leman, Ann Trappers & Foyer vzw (Red.)

Spirituele en grootstedelijke zachte trance

Garant

HOOFDSTUK 2

De praktijk van *dhikr* en *Wazîfa* in het soefisme van de Tarîqa Qâdiriyya Bûdchîchiyya

GREGORY VANDAMME

*Doctorandus in de Godsdienstwetenschappen,
Université catholique de Louvain/FNRS-FRESH*

Het soefisme

Het soefisme (in het Arabisch *taṣawwuf*) staat voor de spirituele, inwijdende en mystieke dimensie van de soennitische islam. Als een op zich staande discipline kwam het soefisme van de grond in de IXe eeuw, in de periode waarin de verschillende traditionele religieuze wetenschappen vorm kregen, zoals de theologie (*kalâm*), de jurisprudentie (*fiqh*) of de overlevering van de woorden van de Profeet (*ḥadīth*). Naast deze op geschriften gebaseerde wetenschappen, presenteert de 'wetenschap van het soefisme' ('*ilm al-taṣawwuf*') zich als een levend doorgeven van de spirituele onderrichtingen van de Profeet Muhammad. Dit gebeurt via een inwijdingsketting (*silsila*), waaraan iedere authentieke meester zich vasthecht, als bewaarder van dit subtiele weten dat een erfstuk is van de Profeet, en als waarborg van de spirituele praktijken van transformatie van de ziel die eruit voortvloeien.

De naam 'soefisme' zou, volgens de verschillende versies, afgeleid zijn ofwel van de wol (in het Arabisch *ṣūf*) waarmee de eerste generaties van asceten zich kleedden als teken van verzaken aan de wereld, ofwel van de inspanning om de ziel te zuiveren (*ṣafā*), ofwel nog van de erfenis van de 'mensen van het banket' (*ahl al-ṣuffa*), een naam waarmee de traditie de armsten onder de gezellen van de Profeet aanduidde die in de moskee van Medina leefden.

De soefi-weg beoogt de interne transformatie en de zuivering van het hart – als orgaan van het reflexieve bewustzijn en zetel van de wil –, om zodoende los te komen van de egotische en vleselijke passies om zich klaar te maken voor 'goddelijke kenmerken' (*al-takhalluq bi akhlâqi-Llâh*) die in een geperfectioneerde

menselijke natuur tot uitdrukking kunnen komen. Indien deze transformatie *uiteindelijk* een zuiver geschenk van de goddelijke Genade blijft, zoekt diegene die de soefi-weg bewandelt niettemin om de gunsten van die genade aan te trekken door een voortdurende poging van waakzaamheid (*murâqaba*) en van gewetensonderzoek (*muḥāsaba*), alsook door een ethisch en altruïstisch gedrag (*adab*), wat omschreven wordt als 'geestelijke ridderlijkheid' (*futuwwa*). Deze weg van transformatie steunt op de praktijk van de *dhikr*: 'herinnering', 'het bij zich oproepen' of de 'aanroeping' van de goddelijke Namen of van de koraanische formules, wat beoogt om het bewustzijn uit zijn illusoire onbezorgdheid los te maken door een voortdurende oproepende herinnering van de goddelijke Werkelijkheid. De praktijk van de *dhikr* laat zodoende toe om een contact te laten ontstaan tussen de egotische ziel (*nafs*) en de goddelijke geest (*rûh*), om zodoende de mens in zijn waarachtige geestelijke natuur te herstellen, die de passies en de agitatie van de wereld hem hebben doen vergeten.

De juiste inwerkingstelling van deze principes wordt ingekaderd door de meester opvoeder (*shaykh murabbî*), die de inwijdingspraktijken overbrengt naargelang van de capaciteiten van de leerling. Hij waakt over de kwaliteit en over de subtiliteit van het begrip van de modaliteiten voor de tocht die de leerling af te leggen heeft. De eerste tijden van de geschiedenis van het soefisme zijn zodoende getekend geweest door grote figuren onder de geestelijke meesters en door de individuele wegen bewandeld door hun verschillende leerlingen die op hun beurt grote meesters werden. Vervolgens, en met de ontwikkeling van het soefisme in het hart van het geestelijke en sociale leven van de islamitische wereld, vormen zich bij het naderen van de XIIe eeuw rond bepaalde meesters verschillende scholen (lett. 'weg', *tarîqa*). Die scholen zorgen ervoor om de onderrichtingen en de praktijken van hun geestelijke pool van generatie op generatie door te geven, van meester op meester, in een geïnstitutionaliseerd spiritueel kader. Ze beogen om voor het grootste aantal een toegang ertoe te waarborgen.

De *Tarîqa* Qâdiriyya Bûdchîchiyya

Algemeen neemt men aan dat de eerste weg (*tarîqa*) die zich vormt en zich op geïnstitutionaliseerde wijze verspreidt de school is die gevormd werd in Bagdad rond 'Abd al-Qâdir al-Jilânî (gest. 1166). Deze specifieke school verspreidt zich over de gehele islamitische wereld. Enkele *zawiya* (een woord dat verwijst naar de plaats van verzameling van de soefis en wat oorspronkelijk 'hoek' betekent, verwijzend naar de hoek in de moskeeën die aanvankelijk hun vergaderingen opving), enkele *zawiya* dus die in contact staan met deze naam gevende

school – ‘*Tarîqa Qâdiriyya*’ – gaan zich vanuit Bagdad vestigen tot in Indië en de Maghreb toe.

Het is in de XVIIIe eeuw dat Sidi Ali al-Qâdirî – afstammeling van ‘Abdal-Qâdir al-Jilânî – zich in het Noord-Oosten van Marokko komt vestigen, in de streek van de Beni Snassen. Hij sticht er een *zawiya* van de *Tarîqa Qâdiriyya*, waarin hij in periodes van hongersnood de werklozen uit de streek opvangt, aan wie hij een soep van fijn geplette tarwe aanbood, genaamd *dchîcha*. Deze mensen gaven Sidi Ali al-Qâdirî de bijnaam *bûdchîch* (‘diegene die *dchîcha* geeft’), wat zijn geestelijke weg is gaan kenmerken, die voortaan ‘*Qâdiriyya Bûdchîchiyya*’ genoemd werd.

Enkele generaties later is het door Sidi Boumedienne (gest. 1955) dat zich in de XXe eeuw de historische wending in de *tarîqa* voordoet. Inderdaad, de invloed van zijn geestelijk geheim (*sirr*) – verworven door de weg te volgen niet alleen van de *Qâdiriyya*, maar ook door te putten in de leer bij twee andere grotere meesters in Marokko: de *Shâdhiliyya* en de *Tijâniyya* –, dit geheel wordt doorgegeven aan zijn leerling Sidi Hamza (gest. 2017), die tot een van de meest markante figuren zal uitgroeien van het hedendaagse soefisme. Onder zijn leiding zet de *Qâdiriyya Bûdchîchiyya* de stap van een statuut van een rurale en geïsoleerde *zawiya* die voorbehouden was aan een traditionele geestelijke elite, naar een grotere soefi weg binnen Marokko. Ze groeit uit tot een geestelijke beweging met internationale uitstraling, die duizenden leerlingen telt komende uit de vijf continenten.

Sidi Jamâl al-Qâdirî al-Bûdchîchî, zoon van Sidi Hamza, is de huidige gids van de *tarîqa*. Zijn onderricht is gebaseerd op de beginselen verankerd in het traditionele erfgoed van de weg. Dit betekent dat *dhikr*, adel van het gedrag, dienst aan de samenleving en belang van onderwijs en opvoeding ingeschreven staan in het hart van de geestelijke methode.

Zijn zoon, Sidi Mounir al-Qâdirî al-Bûdchîchî, ontwikkelt de culturele en intellectuele activiteiten van de weg. Hij ligt aan de basis onder andere van de *Rencontres mondiales du Soufisme* die elk jaar plaatsvinden in de *zawiya* van Madagh (11e uitgave in december 2016), en waarvan hij de wetenschappelijke directeur is. Hij staat ook aan de oorsprong van Franse (*VSMF – Valeurs et Spiritualité Musulmane de France*, *CEMELA – Centre Euro-Méditerranéen d’Etude de l’Islam Actuel*) en Belgische verenigingen (*VSMB – Valeurs et Spiritualité musulmane de Belgique*, *Nouveau-Souffle*) die ervoor ijveren om de principes van het soefisme bekend te maken en ze ten dienste te stellen van de samenleving in allerlei socio-culturele projecten.

Sedert de jaren 70 heeft de weg van de *Qâdiriyya Bûdchîchiyya* zich ingeplant in Brussel door tussenkomst van uit Marokko ingeweken Marokkaanse

discipelen. Geleidelijk aan heeft die weg zich ontwikkeld binnen de Marokkaanse gemeenschap, vooraleer dan mensen uit andere gemeenschappen te beroeren (Maghrebijnse, Afrikaanse, Turkse) en een groeiend aantal mensen ook van Belgische origine. De discipelen hebben in Brussel een *zawiya* opgestart naar het traditionele Marokkaanse model, wat zich inschrijft in de algemene dynamiek van de *tarîqa* en van haar verschillende aspecten; zij stelt een regelmatig programma voor van vergaderingen van *dhikr*. Zij centraliseert de lokale initiatieven van de weg, zoals de *VSMB* (een vzw die talrijke culturele activiteiten rond het soefisme voorstelt) of *Nouvel-Espoir* (een vzw die Arabische lessen geeft aan de kinderen en een scoutseenheid begeleidt die gebaseerd is op de waarden van het soefisme)².

De bijeenkomsten van de *dhikr* en van de *wazîfa*

Het spirituele leven van degene die de weg bewandelt van de Qâdiriyya Bûdchîchiyya articuleert zich tussen de individuele praktijken van de *dhikr*, op maat gemaakt door de geestelijke meester in functie van de vooruitgang van de leerling, en de collectieve rituelen van de *dhikr*, die de leerlingen bijna dagelijks bijeenbrengen rond de *zawiya*.

Het belangrijkste ritueel dat ook het meest uitgevoerd wordt door de leerlingen van de *tarîqa* is de *Wazîfa* (het 'officie' of de 'dienst'). Het is samengesteld uit Koranteksten, gebeden over de Profeet, en vooral een herhaald aanroepen van goddelijke Namen of Koranieke formules (zie de bijlage achteraan dit hoofdstuk). Naargelang van de dag en van het globale programma waarin zij zich inschrijft, kan de *Wazîfa* tussen tien en ongeveer vijftig leerlingen bijeenbrengen. De participanten waken erover om de plaats en het moment van ritueel meer glans te geven door het dragen van propere traditionele kleren, die een breuk aangeven met hun dagelijkse wereldse leven. Ze gebruiken hiervoor ook wierook en allerlei parfums. Zij verzamelen zich in een cirkel en volgen de leiding van een onder hen, door de groep aangeduid om het ritueel te leiden en om te letten op een correcte uitvoering ervan. Hij doet dit door heel meticulous de verschillende invocaties te tellen met behulp van zijn gebedssnoer (cfr. de precieze aantallen aangegeven in de bijlage).

De verschillende litanieën van de *Wazîfa* hebben als bedoeling om het hart te bevrijden van de wereldse zorgen en van de illusies van de dag. De Koranieke

2 Onze filmische en muzikale opnames alsook de foto's werden niet genomen in de grote traditionele Brusselse Qâdiriyya Bûdchîchiyya *zawiya*, maar in de kleinere jongeren *zawiya* die op een andere plaats tweewekelijks bijeenkomt. De leden hiervan nemen daarnaast ook deel aan de traditionelere *zawiya* van de 'ouderen'. (Foyer, n.v.d.r.)

recitaties, de gebeden over de Profeet en de invocaties van de goddelijke Namen herstellen het contact tussen de diepe innerlijkheid van de deelnemer en de geestelijke realiteiten die versluierd blijven onder zijn gewone blik, omwille van de zorgeloosheid van het hart dat door futiele gedachten en mondaine zorgen doorkruist wordt. De bijeenkomsten van de *dhikr* creëren dus een geestelijke oase midden de verdorring van de innerlijkheid die resultaat is van het moderne leven. Ze brengen de participant ertoe om de band te herstellen tussen zijn binnenste innerlijkheid en de geestelijke principes die het doel zijn van zijn religieuze zoektocht en praktijk.

Het programma van de *Wazîfa*, dat tegelijk bestaat uit gebeden en invocaties die deel zijn van de dagelijkse persoonlijke praktijk van de leerling en van andere die gereserveerd zijn voor het ritueel, biedt degene die de weg bewandelt een regelmatig middel aan om zich te herbronnen en om de noodzakelijke geestelijke energie te putten die zijn weg en dagelijkse praktijk moet bevruchten. De collectieve bijeenkomsten van de *dhikr* worden daardoor een levensnoodzakelijk werktuig voor de persoonlijke innerlijke tocht van elke leerling. Het laat toe om de innerlijke aspiratie (*himma*) bij iemand te versterken, dankzij de communicatieve energie die vrijkomt op die momenten waarin de harten elkaar vinden, momenten die door de soefis beschreven worden als zovele gloeiende kooltjes die men moet samenbrengen om ze beter aan te wakkeren.

In kleermakerszit of geknield, met gesloten ogen of de blik neerwaarts gericht, om de grootst mogelijke verinnerlijking van de *dhikr* mogelijk te maken, nemen de deelnemers aan de *Wazîfa* daarom nog geen verstarde noch verstolde houding aan. Het ritueel verloopt daarentegen op levendige en conviviale wijze: allerlei lichaamsbewegingen, handgeklap, uitdrukkingen van vreugde of van verrukking zijn zeer frequent. Ze worden niet voorgeschreven door enig protocol. Elke seance van een *dhikr* wordt door de participant ervaren in de integraliteit van wie hij is: de woorden van de Koranieke Openbaring en de goddelijke Namen, uitgedrukt door ademhaling en gearticuleerd door taal worden in echo opgevangen door het gehoor. Deze wervelende vloed, geschapen door een intense repetitiviteit, borrelt op als woord om door te dringen tot in het diepste van het intieme bewustzijn van de participant. Het brengt geleidelijk aan zijn onrustige geest tot rust door er de woorden van de *dhikr* te laten weerklanken, ontdaan van de filters van de analytische en waarderende activiteit.

De resonantie in het binnenste innerlijk van de geestelijke beginselen en van de goddelijke realiteiten, uitgedrukt door de invocaties, laat toe om de goddelijke geest (*rûh*) te wekken die in het binnenste van het hart verblijft, gewoonlijk ingeslapen door de met zichzelf begane en met zichzelf in gesprek zijnde activiteit van de egotieke, op zichzelf betrokken ziel (*nafs*). Deze verschillende

niveaus van diepgang werden beschreven door de bekende theoloog en mysticus Al-Ghazâlî (gest. 1111). Hij zag als eerste niveau de staat van de 'dhikr van de taal', die toelaat om geleidelijk de 'dhikr van het hart' te wekken, om ten slotte de diepte te bereiken, eenmaal dat de ziel volledig beademd is door de goddelijke geest (*rûh*), van de 'dhikr van het lichaam in zijn geheel'.

De bijeenkomsten van de *Wazîfa* staan voor allen open en vragen geen voorafgaande inwijding. Zij brengen bijeen: de meest ervaren leerlingen, de novicen die op weg zijn en de occasionele genodigden. Let wel, de eigenlijke initiatie bestaat er niet in dat men toegang zou krijgen tot verborgen praktijken of waarheden, maar heeft betrekking op het engagement (*muşâfaha*) van een aspirant om de methode en het rituele kader van de *tarîqa* te volgen, zoals voorgesteld door de geestelijke leider. Deze schrijft de leerling een programma voor van individuele invocaties wat aangepast zal worden aan zijn vooruitgang gedurende heel zijn geestelijk parcours en wat hem zal toelaten om steeds dieper de bijeenkomsten van *dhikr* en *Wazîfa* te doorleven.

Literatuur

- Ben Driss, K. (2002). *Sidi Hamza al-Qâdiri Boudchich. Le renouveau du soufisme au Maroc*. Paris: Albouraq.
- Burckhardt, T. (1969). *Introduction aux doctrines ésotériques de l'Islam*. Paris: Dervy.
- De Vitray-Meyerovitch, E. (1995). *Anthologie du soufisme*. Paris: Albin Michel.
- Geoffroy, E. (2013). *Le soufisme. Histoire, fondement et pratiques*. Paris: Eyrolles.
- Skali, F. (2012). *Le souvenir de l'être profond: propos sur l'enseignement du maître soufi Sidi Hamza*. Paris: Éd. du Relié.

Bijlage bij dit hoofdstuk

De Wazhîfa (het 'officie' of de 'dienst')

- Soerat *Yâ-Sîn* (Koran 36:1-83)
- Soerat *Al-Fâtiha* (Koran 1:1-7) – 10x
- Invocaties:
 - Yâ Latîf* (Naam van God: 'De Subtiele' en 'Degene die de zorg op zich neemt') – 100x
 - Lâ ilâha illâ Llâh* ('Er is geen godheid buiten God') – 100x
 - Hasbunâ Llâh wa ni'ma l-Wakîl* ('Voor ons is God voldoende en Hij is de beste waarborg') – 100x
 - Allâh* (Universele naam van 'God') – 300x
 - Huwa-Hû* ('Hij is Hem') – 300x
 - Yâ Latîf* – 500x
- Gebed over de Profeet:

"Mijn God, bid over onze meester Muhammad met een gebed dat de schatten van de hemelen en van de aarde vervult met licht, en maak ons daardoor – zoals ook de gelovigen, man en vrouw – getroost en gelukkig. En breng heil over zijn familie en over zijn gezellen, een volledig heil" – 50x
- Soerat *Al-Wâqi'a* (Koran 56:1-96)
- Gebeden over de Profeten en smeekbeden
 - Recitaties:
 - Du'â al-Nâsirîyya* (smeekschrift in verzen)
 - Qasîdat al-Munfarija* (gebed over de Profeet en smeekschrift in verzen)
 - Invocatie:
 - Fa inna ma'a al-'usri yusrâ*
(Koran 94:6 "In waarheid, bij elke beproeving is er een faciliteit") – 100x
 - Slotgebed:

"Mijn God, bid over onze meester Muhammad, diegene waarvan U het hart vervuld hebt van Uw Majesteit en met de aanblik van Uw Schoonheid, en die zodoende gelukkig is geworden, ondersteund en zegevierend; alsook over de zijnen en zijn gezellen; verleen hun het Heil"

“Eer aan God, die alles te boven gaat wat geschreven staat” (Koran 37:180)
“Moge de Vrede op de Gezondenen rusten en de Lof aan God, Heer van de Werelden”

... Vandamme

(Koran 37:180)

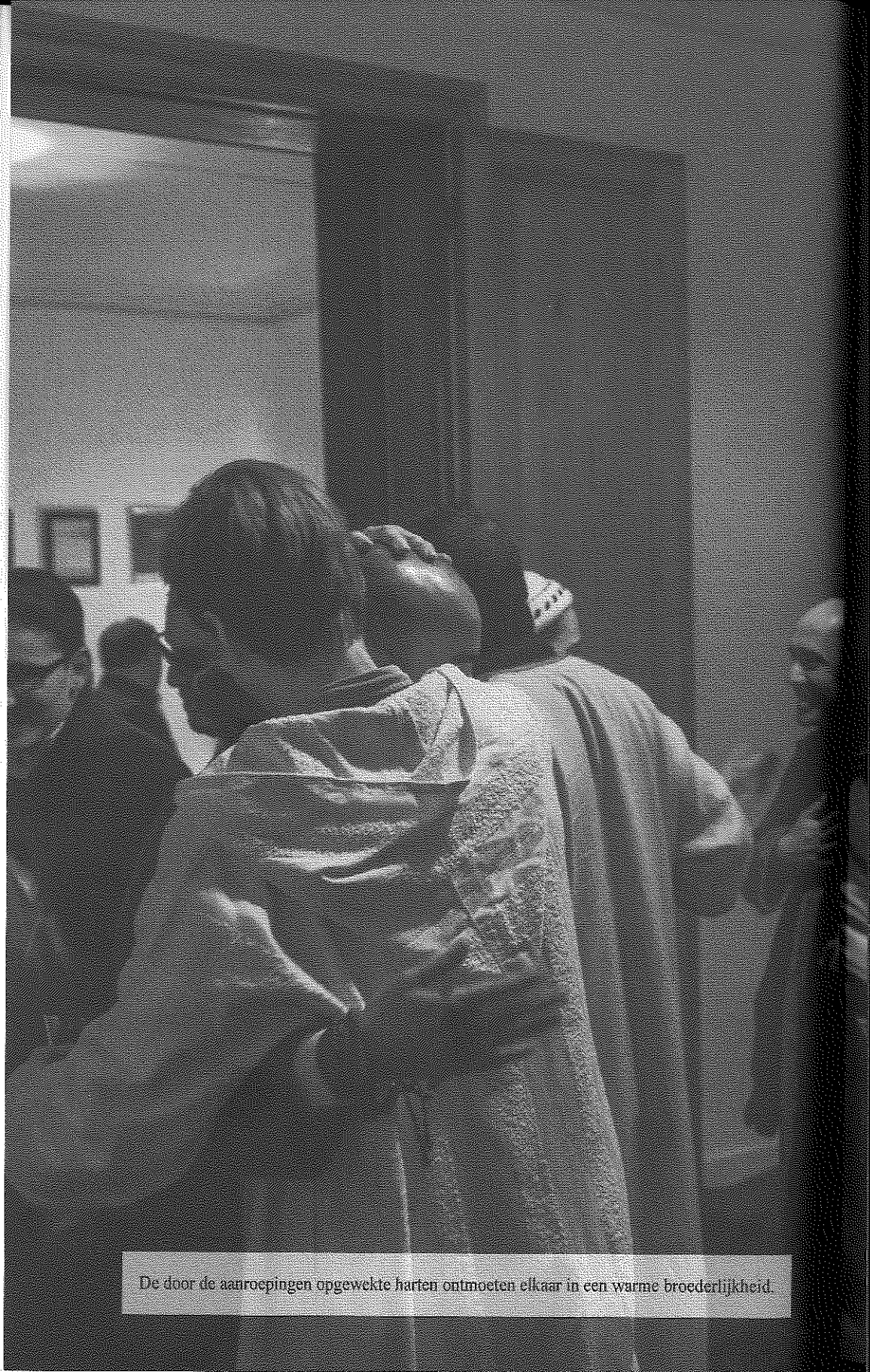
... Heer van de

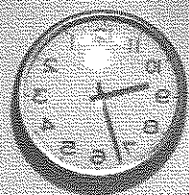
Boven: De avond van de *Tariqa Qādiriyya Būdchīchiyya* begint, in stilte en in het halfdonker, met een zitting van aanroepingen (*dhikr*) van de formule *Lā ilāha illā Allāh* — “Er is geen godheid buiten God”.

Beneden: Recitatie van de Koran gedurende het *Wazīfa*-ritueel

De door de aanroepingen opgewekte harten ontmoeten elkaar in een warme broederlijkheid.

De gezangen van de *samâ* worden genomen uit de poëtische teksten van de grote meesters van het soefisme die er hun geestelijke toestand en hun weg naar God mee uitdrukken.